

שמעתא עמיקתא

גליון תרע"ד | פרשת ויגש | תשפ"ו | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם מינקה רשאית לצום כשהתענית תפגע בהנקה

א. סתם תינוק מסוכן אצל חלב. ב. עד איזה גיל. ג. אכילת דברים הפוגעים בחלב. ד. יש צער לאמו. ה. לגמול ללא הכרח. ו. אפשר עי"י מינקת אחרת.

ז. אפשר עי"י ביצים וחלב / זמן התנקה. ח. ביצים וחלב האם הם תחליף או חיזוק לחלב האם / תחליפים המצויים בזמננו. ט. דחיית איסור לצורך הנקה.

א. **סתם תינוק מסוכן אצל חלב**

איתא **ביבמות** (קיד.) קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו כו', ת"ש יונק תינוק והולך מעכו"ם ומבהמה טמאה ואין חוששין ביונק שקץ, ולא יאכילנו נבלות וטרפות שקצים ורמשים, ומכולן יונק מהם ואפי' בשבת, ובגדול אסור כו', קתני מיהא אין חוששין ביונק שקץ, התם משום סכנה, א"ה גדול נמי, גדול בעי אומדנא, קטן נמי ליבעי אומדנא, אמר ר"ה בריה דר"י סתם תינוק מסוכן אצל חלב. **ופרש"י** ואין חוששין - לומר שהוא יונק דבר המשוקץ ונאסר. אומדנא - אם יכול להמתין עד מוצ"ש ויעשה בהיתר. סכנה - שאם לא יינק ימות בצמא.

ופירש **בהר צבי** דאין הכוונה בזה שאצל חלב תמיד דינו כחולה שיב"ס, אלא הכוונה היא לבחינה של סכנת חוסר מזון, ובמקום דאם לא ינק מכותית ישאר בלא הנקה, בודאי יש סכנה בדבר ואי"צ אומדנא, ע"כ. וכן משמע **מרש"י** הנ"ל שפירש שאם לא יינק ימות בצמא. אולם **החזו"א** (נ"ט פס"ק א) תמה על רש"י דאי"כ נבלות נמי. אלא איירי דיש לו דברים להאכילו אבל חלב טהור אין לו, ומותר להאכילו חלב טמא, **דחסרון חלב סכנה הוא לו שיבוא לידי חולי וכל חולי היא ספק סכנה**, ע"כ.

ב. **עד איזה גיל**

ועי' **בתוס'** (שבת קכא. ד"ה שי"מ) שכת' דסתם תינוק מסוכן הוא אצל חלב אמרינן בבן ב' או ג' שנים. וכן פסקו **הדעת תורה** (נ"ויד סי' פא סעי' ז בתנייח) **והחזו"א** (שם). אלא דעי' **בתת"ס** (אה"ע סי' לה) שכת' בענין איסור לישא מינקת חברו (הובא להלן), דחז"ל ידעו כי רובא דרובא די להם בהנקת פחות מכ"ד חדש, ואפשר פחות משנה, אך איכא מיעוטא בעולם שצריכים כ"ד חדש וחששו בפק"י למיעוטא וגזרו על כל הנשים שלא ינשאו כשהם מניקות עד כ"ד חדש משום מיעוטא בפ"י. ועיי"ש (סי' ט) שכת' שבתחלת הנקה רוב בנים מסוכני' לחלב, אבל אחר שכבר ניק איזה חדשים כו', רק חששא דמיעוטא, ע"כ. והובא **בפת"ש** (אה"ע סי' יג סי"ק כט). ואפשר דתוס' נקטו עד ב' שנים היינו כי בענין דחיית איסורים חיי' אף למיעוטא ועל כן לא צריך אומד. אולם לישא מינקת חברו לולי תקנת חז"ל אין איסור אנכי"פ שיש חשש רחוק לסכנה, דכל כה"ג אין איסור, וכמו שביארנו **בשמעתא עמיקתא** תקפ"ב.

ג. **אכילת דברים הפוגעים בחלב**

ותנן **בכתובות** (סד.) אם היא מניקה מוסיפין לה על מזונותיה. ואמרו **בגמ'** (סה) אמר ריב"ל מוסיפין לה יין שהיין יפה לחלב. ואיתא שם (ס.) ת"ר הרי שנתנו לה בן להניק הרי זו לא תניק עמו לא בנה ולא בן חברתה פסקה קימעה אוכלת הרבה, לא תאכל עמו דברים הרעים לחלב כו', דברים הרעים מאי נינהו, א"ר כהנא כגון כשות וחזיו ודגים קטנים ואדמה, אביי אמר וכו', מינייהו פסקי חלבא מינייהו עכ"ר חלבא. **ופרש"י** פסקה קימעה - פסקו ליתן לה מזונות מועטין אוכלת הרבה משלה כדי שיהיה לה חלב הרבה ולא תמיתנו. מינייהו פסקי חלבא - יש בדברים הללו שפוסקין חלב האשה יש בהן שאין מפסיקין אלא עוכרין, ע"כ.

ופסק **הרמב"ם** (אישות פכ"א הי"א) כשמניקה את בנה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה יין ודברים שיפין לחלב, פסקו לה מזונות הראויות לה והרי היא מתאוה לאכול יתר או לאכול מאכלות אחרות מפני חלי התאוה כו', הרי"ז אוכלת משלה כל מה שתרצה ואין הבעל יכול לעכב ולומר שאם תאכל יתר מדאי או תאכל מאכל רע ימות הולד **מפני שצער גופה קודם**, ע"כ. **והטור** (אה"ע סי' פ) תמה על **הרמב"ם** שכת' דאכולת משלה כל מה שרוצה דצער גופא קודם ממרייתא הנ"ל. **והב"י** כת' (בתירוץ השני) דאפשר לדחוק ולומר **שהרמב"ם** מפרש דכיון דקתני רישא דאכולת הרבה משום צערא דידה ואינה חוששת להניק הולד ממילא משמע דה"ה למאכלים הרעים אם מתאוה להם שאוכלתן משום צערא דידה והא דקתני סיפא לא תאכל עמו דברים הרעים בשאינה מתאוה להם היא. ועי' **בב"ח** (אות ה) מה שתירץ. וכדבירו נקט **הבני אהובה** (שם).

וכת' **השו"ע** (אה"ע סי' פ סעי' יב) דאם מתאוה לאכול יותר, או לאכול מאכלות אחרות, יש מי שאומר שאין הבעל יכול לעכב מפני סכנת הולד, שצער גופה קודם, ויש מי שאומר שיכול לעכב, ע"כ. נמצא דדעת **השו"ע** דלא **כהרמב"ם** דיש ויש הלכה כחיש אחרון. ומי"מ אף למחמירים אם בעלה מסכים לית לן בה.

ד. **יש צער לאמו**

והקשה **הח"מ** (סי"ק כב) על היש מי שאומר וכו', דאם לולד ספק סכנה ולה אין סכנה רק צער מהי תיתי דמכח צער תסכן הולד ואם גם לה סכנה לא ידעתי מי שחולק עי"ז דחיה קודמין בודאי, ע"כ. **והב"ש** (סי"ק טו) כת' לתרץ עי"פ רבי יוסי **בנדרים** (פ.) דס"ל דבסיסתן של העיר קודמת לחיי אחרים, מיהו צ"ע דמגלן לפסוק כר"י. ועי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליונות רל"ו ותכ"ג.

והגית אפרים (אה"ע סי' סח) פירש דמ"ש **הרמב"ם** דאין הבעל יכול לעכב ולאמר אם תאכל מאכלות רעים ימות הוולד, שפיטא שלא בדרך דאי קאי' כמ"ש הח"מ, אלא בדרך אפשריות שיכול להיות שיסובב מזה לחיות הוולד ואפשר שיתכן יומות, וכיון שקבלה עלי' צריכה היא לאכול כדי צורך להנקה, וכיון שכן גם זה אינו רק צערה דגופא של התינוק שהוא צריך לחלב הרבה ואין לו כדי ספקו ולמיחוש מבעיא שמא יבא מזה לידי סכנה, ולכן אם האשה יש לה חולי בבטנה שצריכה לאכול הרבה כו' צער גופה קודם דהרי גם היא אם תמעט באכילה או שלא תאכל דברים שמתאוה להם תצטער הרבה עד שתסתכן, ע"כ.

ה. **לגמול ללא הכרח**

מבואר דחז"ק דאיכא משום חשש סכנה לתינוק אסור להפסיק ההנקה אא"כ יש חשש סכנה לאמו, אולם אם אין סכנה לתינוק אלא על דחיך הרחוק ולאמא יש חולי הגורם צערא דגופא מותר. ולפ"י מותר לקחת תרופה הפוגעת בחלב לצורך ריפוי אמו. ויש מקום לומר דה"ה במקום צורך גדול כגון לקיחת הורמונים שאע"פ שמדכאים את החלב כל שהתינוק לא יסתכן שרי.

אלא **שהפלא יועץ** (ערך יונקי שדים) כת' שהזהירו בספרים שלא תניק זמן הרבה את הבנים שגורם להם שיהיו טפשים, אמנם אם הולד חלוש לא יקדים לגמול ממנו החלב שגורם לו שלעולם יהיה חלוש, וצריכה להזהר לאכל דברים יפים לחלב, ע"כ. וגצ"ל דס"ל דמה שנקטו הפוסקים לאסור במקום שאין צער לאימו היינו כל שהתינוק חלוש אבל לאחר מכן מעיקר הדין לית לן בה.

אבל **האזה"נ** (סי' יז) כת' דמה שאומרים הנשים דכל כמה דממעט התינוק בהנקה יותר מוכשר לתורה טעות הוא בידם דאלי"כ לא הוא משתמט שום פוסק מלכתוב זה, רק משמע ביו"ד סי' פ"א דחלב נכריות מטמטם הלב. ואף איסור יש לגמול קודם זמן כ"ד חדש אם אין מוכרח לזה מחמת עיבור או שאר עיכוב, כדי לתת כח לתינוק כו', ונ"ל קצת ראייה לזה מהא דאיתא **בנדה** (ט.) מניקה שמת בנה בתוך כ"ד חדש הרי היא ככל הנשים כו', ולכאוי יש לדקדק למה נקט האי דינא כבה"ג דמת בנה ולא מהדר אזכותא ולמימר גמלתה את בנה, אע"כ צ"ל דמילתא דאב אורחא קמ"ל מת בנה בתוך כ"ד חודש, אבל אי"צ לגמול את בנה תוך כ"ד חדש, ועיי"ש. וכן פסקו **המרש"ש** (נ"ויד סי' פא סי"ק טו) **ואבן איש חי** (שנה ב פרי אמור לו"ת), ועיי"ש שהביא שכן הוא עי"פ **הארי"ז** ז"ל. שו"מ **בשד"ח** (דברי חכמים סי' פא) שכת' שדברי **האזה"נ** פ' כוונים בסברא שאין לו התנאים כיון שהחלב הוא המזון שהבן לו השיי"ת, וכת' **בצדה לדרך** (מאמר א כל ג פ"ד) שהרוצה לשמור את הילד מן התחלואים לא יהיה מזונו עד שנתיים אלא חלב והוא מזון הטבעי. ותמה על **הפלא יועץ** כי מי ומי הם הספרים שכתבו כן. והביאו **הדרכ"ת** (סי"ק פב). ומשמע שאין זה איסור ממש.

ויש לעיין מהו שורש האיסר לדעת **הדבר שמואל**. ועכ"פ אפשר דמה שלא הביא ראייה לאסור מהפוסקים לדעלי, כי עד כאן לא החמירו אלא היכן דאיכא סכנה לתינוק, אבל לאחר מכן אפי' תוך כ"ד חודש ליכא ראייה לאסור. עוד י"ל דמכח שיעבוד של בעלה אתינן עלה. ומהא שחששו שמא לא ירצה הבעל להוציא ממון עבור ביצים וחלב, שמשמע שלולי חשש זה אין איסור לגמול. כי י"ל דשאין התם שום משום מצוה להנשא וכן מבואר **בדבר שמואל** דלהלן **ובעזר מקודש** (סי' עז אות ה) דבמקום מצוה מותר.

ו. **אפשר עי' מינקת אחרת**

תנן **בכתובות** (ט. - ס.) ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה כו' ומניקה את בנה. ואמרו **בגמ'** נתגרשה אינו כופה (להניק), ואם היה מכירה נותן לה שכרה וכופה ומניקתו מפני סכנה. אם היה מכירה עד כמה אמר רב עד ג"ח כו'. **ופרש"י** אם היה מכירה - שאינו רוצה לינק מאחרת. עד כמה. חדשים איתן לו למימר שיועד להכירה מלינק מאשה אחרת, כל זמן שמכירה. לא ישעור לדבר אלא בבדיקה הדבר תלוי אם אנו רואים שמכירה כופה ומניקתו בשכר. **והתוס'** **רי"ז** (שם) פירש דאם היה מכירה היינו שאע"פ שהוא יונק מנשים אחרות אם הוא מכיר את אמו כופין אותה שמא תקשה לו פרידת אמו ומסתכן. **והשו"ע** (סי' פב סעי' ה) פסק כרש"י.

פניני הלכה

היודע שלא יכול

באבות האם רשאי להתפלל

א. איתא **בברכות** (כ.) אמר ר"א לעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול לכיון את לבו יתפלל, ואם לאו אל יתפלל. **ותניא** (שם לד.) המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן, ואם אינו יכול לכיון בכולן יכוין לבו באחת. א"ר חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבוב. וכתב **הרא"ש** (פ"ה סי' כ"ד) הא דא"ר אלעזר בסוף תפילת השחר לעולם ימוד אדם בעצמו אם יכול לכיון לבו יתפלל, פ"י אם יכול לכיון באחד מהם ובאבות כדאמר רבא.

עוד אמרינן **בברכות** (כ.) גבי תפילת המוספין שלא חבר עיר, א"ר יוחנן אני ראיתי את ר' ינאי דצלי והדר צלי, א"ל רבי ירמיה לרב זירא ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כיון דעתיה (ולא דהתפלל תפילת מוסף), א"ל חזי מאן גברא רבא דקמסהיד עליה (פי' רש"י ר' יוחנן שהעיד על הדבר דדקדק דבשביל תפילת המוספין היתה).

וכתב **הרא"ש** (פ"ד סי' כ"א) דמכאן משמע דמי שלא כיוון דעתו לא תפילת באבות שצריך לחזור ולהתפלל.

וכת' **הטור** (סי' ק"א) ת"ר המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות, ואם אינו יכול לכיון בכולן לפחות יכוין באבות. דאמר רבי אלעזר לעולם ימוד אדם עצמו אם יכול לכיון באבות יתפלל ואם לאו אל יתפלל, ואם התפלל ולא כיון באבות יחזור ויתפלל, ואם כיון באבות אי"צ לחזור. ויראה אפילו אם כיון בכולן ולא כיון באבות צריך לחזור להתפלל. והאידיא אין אנו חוזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא כיון, אי"כ למה יחזור.

וכיון דכתב דאם אינו יכול לכוון באבות אל יתפלל, צ"ל דמ"ש דהאידיא אין אנו חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא כיון, היינו דבדיעבד אם התפלל ולא כיון אפי' באבות לא יחזור ויתפלל דקרוב הוא דגם בחזרתו לא יכוין, אבל אם יודע מלכתחילה שלא יוכל לכוון באבות, אף האידיא אסור לו להתפלל.

וכת' **הפרישה** (סי"ק ב.) דאם אינו יכול לכיון כו', נ"ר דמשלים בתפילה שאחריה דלא גרע משיכור.

ב. ולדינא כת' **המחבר** (סי"א) המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות, ואם אינו יוכל לכיון בכולם לפחות יכוין באבות. ואם לא כיון באבות אע"פ שיכוין בכל השאר יחזור ויתפלל. וכת' **הרמ"א** דהאידיא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, אי"כ למה יחזור.

ולמעשה אף הנהוגים כהמחבר ס"ל לדינא כמ"ש הרמ"א, יעוי' **מאמ"ר** סי' צ"ח (סי"ק ב.), הגהות **ערך להם**, **ברכ"י** סי' ק"א (אות ב.), **בן איש חי** שו"ר פ"ר בשלח (וה"ח (לגרייז סופר זצ"ל) סי' ק"א (ד.י). ויעוי' **במשנ"ב** (סי"ק א) דכתב דיש פוסקים דגם מודים חשוב באבות לכתחילה. וביאר **בשה"צ** (סי"ק ג) דהיינו **הסמ"ק** (סי' י"א) **והאזהרה** (ברכות פ"ה סי' ק"ס).

ויעוי' עוד **במשנ"ב** סי' צ"ו (סי"ק ב.) דאם מחמת היעוץ חפץ ביזו לא כיון באבות צריך לחזור ולהתפלל, וכת' **בשה"צ** שם (סי"ק ב.) דנ"ל דבזה יחזור אפי' בזמננו דהא אם לא יאחו יכוון.

ג. וכתב **במשנ"ב** (סי"ק ג) דאם הוא משער שאפי' באבות לא יכוין, לא יתפלל כלל עד שתתיישב דעתו שיהיה יכול עי"פ לכיון באבות.

ויל"ע במי שמכיר בעצמו שאינו מכיון באבות, אם רשאי להתפלל, או דילמא אמרינן ליה שלא יתפלל.

ולכאוי יש להוכיח מדברי הטור והרמ"א דאף אם אינו מכיון באבות תפילתו מיהא תפילה היא, דהרי כתבו דאם לא כיון באבות לא יחזור ויתפלל, ולכאוי תקשי אם אכתי עומד באמצע תפילתו וראה שלא כיון באבות, היכי אמרינן ליה שלא יחזור ויתפלל [כיון דגם בחזרתו קרוב הוא שלא יכוין], והלא כל מי שממשך בתפילתו הוי ברכות לבטלה כיון שלא כיון באבות. ועי"כ דאף היכא שלא כיון באבות, נהי דאינו יוצא בזה ידי"ח, מ"מ תפילת מיהא הוי ועי"כ יכול להמשיך בתפילתו.

ודוחק לומר דהטור ורמ"א איירי דוקא בסיים את תפילתו, דאינו חוזר ומתפלל, אבל אם עומד באמצע תפילתו צריך לחזור או להפסיק תפילתו, דכל כה"ג ה"ל לפרש ולא לסתום דבריהם.

ז. אפרש"י ביצים וחלב / **זמן ההנקה**

ז. אפרש"י ביצמות (מב) דתניא אדם מעוברת חברו ומינקת חברו. ואמרו **בגמ'** (מב - מב.) דרב ושמואל דאמרי תרוייהו צריכה להמתין כ"ד חודש כו'. סתם מעוברת למניקה קיימא (כשתלד מניקתו) דלמא איעברה ומעכר חלבה וקטלה ליה, א"ה ידידה נמי, ידידה ממסמסא ליה בביצים וחלב, ידידה נמי ממסמסא ליה בביצים וחלב, לא יהב לה בעל. **ופרש"י** ואי מינסבא דלמא מיעברא - לאחר לידתה ומיעכר עליה חלבה וקטלה לברה ברעב. מסמסא ליה - מאכילתו. לא יהב לה בעל - משום דלאו בריה הוא, ע"כ. וכן הוא **בכתובות** (ס. - ס.ג) מינקת שמת בעלה בתוך כ"ד חדש הרי זו לא תינשא עד כ"ד חדש דברי ר"מ ור"י מתיר י"ח חדש כו'. **ופרש"י** עד כ"ד חדש - שמת תצטרך לגמול את בנה ובעל זה אינו אביו שיקנה לו ביצות וחלב.

וכן פסק **השו"ע** (נאח"ע סי' יג סעי' יא) שכת' בדומננו יש שגומלין לט"ו חודש ולינק יותר מ"י"ח הוי מיעוט דלא שכחו וא"כ לדין חזר להיות אחר י"ח חודש כאחר כ"ד חודש של זמן חז"ל. ואין זה בכלל אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו, עיי"ש. **והאג"מ**

(נאח"ע ח"ב סי' ט ו'חד' סי' מט - ג) כת' שבזמן שלא נמצא מי שיונק יותר מ"י"ח חודש יש להתיר, אבל אין להתיר בפחות מ"י"ח חודש אף שבמדינתנו רוב הנשים אין מניקות כלל והמיעוט שמניקות הוא רק לחדשים מועטים.
חז"ן דלתי לא ששעבוד אין לחוש שצטרך לגמול את בנה ולתת לו תחליפים. ונמצא דהחלב אמו אינו סכנה ממש בשבילו. וכן מבואר לכאז' **בדבר שמואל** (סי' קמ) שכת' בענין רובה לצום ביוה"כ למניקת שיש לה ולד חולה ומסוכן, דהגם שהמציאות רחוקה עד מאד שיצטמקו דדיה כ"כ בתענית יום א', מבלי שישאר בהן חלב כדי גמיעה הצריכה לולד, ולא תמצא מניקת אחרת או די חלב עזים ומאכל אחר להשלים חסרונו. מ"מ אם חולשת המינקת היא רבה כ"כ, והולד אינו רוצה לאכול ולינק כי אם ממנה, וסכנה היא לו, כההיא **דכתובות** (קז.) א, הא קיי"ל דכל ספק נפשות דוחה שבת ויוה"כ, כ"ש ת"ב שהוא מדרבנן, ע"כ. והובא **בברכ"י**

(סי' תקנך אות ה') **ובשע"ט** (סי' ק.) ומבואר דס"ל להיכן דאפשר ע"יי תחליפין אין חשש סכנה כלל. וכן מבואר **בעזר מקודש** הנ"ל.
ה. ביציצו וחלב האם היתר או חיזוק לחלב האם / **תחליפים המצוינים בזמננו**
והנה **מרש"י** דלעיל שפירש ממסמסא ליה בביציצו וחלב דהיינו מאכילתו ביצים וחלב. מבואר שהביצים והחלב הם תחליף לחלב האם. אולם **הרמב"ם** (גירושין פ"א הכ"ה) פירש שהאשה תאכל ביצים וחלב לחזק החלב לאחר שיתעכר. אלא דלפי פירוש **רש"י** צ"ע מהגמ' **ביבמות** (יב.) בהא דג' נשים שחששו לשמא תגמול בנה וימות. והרי אפשר בחלב וביצים. אולם **לרמב"ם** לא קשיא כי י"ל דחששו שיפסק החלב לגמרי. ועוד צ"ע מהא דאיתא בסימן פ"א (סעי' ז) דתינוק שגמלוהו ג"י מעל"ע אחר כ"ד חדש, לא יחזירוהו כו', ובתוך כ"ד חדש אפי' פירש מתוך בוריו, מותר לחזור. ואמאי תתירו והרי אפשר בביצים וחלב.
שו"ר **ח"י הת"ס** (כתובות סי' ד"ה מניקה) שנתמ' על שפי' דאמאי כת' הפוסקים לכמה דברים אין תינוק מסוכן הוא לשנתו בשביל חלב אם, עיי' ר"ן (ע"ז ז: ברי"ף) שמבואר דאף למ"ד חלב כותית אסורה מה"ת אם ליכא מינקת ישראלית מותר, ואמאי לא נמסמס ל"י בביעי וחלב, ולפי הרמב"ם נתיא, מיהו רוב פוסקים פירשו כרש"י, וע"כ נלפע"ד ברור דמסמוס ביעי וחלב אינו מועיל בלתי עם ההנקה ואם נעכר החלב מועילי' להתינוק שלא יזיק לו ואם תלד עוד בן אחר ולא יספיק החלב לשניהם אזי המסמוס לכל א' משלים השיעור אבל בלא הנקה כלל לא יועיל ואש"י הכל, ע"כ. ולפי דבריו נתיא מהא דיבמות שהקשנו לעיל.

אולם **בדבר שמואל** דלעיל מבואר דלא **כהה"ס** שהרי חייב את המניקות לצום כשאפשר לתת תחליף לתינוק אף כשלאימו יפסק החלב לגמרי. ועי"כ צריך ליישב אליבא דהדבר שמואל דהא דסימן פ"א היינו כי חששו בדרבנן אף על הצד הרחוק, אולם מסתמא ליכא סכנה. ומה שאמרו דסתם תינוק מסוכן אצל החלב. חלב דעלמא קאמר ולא חלב אמו דוקא.
ולפי **התנ"ס** יוצא דהיכן שמפסיק לגמרי חלב אמו יש חשש סכנה לתינוק. אלא דס"ל דזה דוקא בחודשים הראשונים וכמ"ש לעיל באות ב'. אולם לחולקים אין חשש סכנה כי אפשר בביצים וחלב. ומי"מ מהש"ס המובא לעיל באות ג' משמע שודאי חלב אם עדיף על חלב וביצים. ובימננו שיש תחליפים להנקה י"ל דאף **לחת"ס** אין בזה חשש סכנה כלל וא"כ במקום צורך מותר לגמול את בנה אולם ללא צורך הולך דעינא כמבואר בסמוך.

ט. דחיית איסור לצורך הנקה
ומי"מ אכתי במקום שהתינוק רק יונק מאמו ויש חשש שהחלב יפסק, אע"פ שיכולה לתת תחליפים מ"מ י"ל דאכתי חשיב חשש סכנה שמחליפין שבת ע"ז, כגון עיי' שימוש במשאבת חלב בשבת היכן שיש צורך בכך, וכן לענין שתיה ביוה"כ שלא יפסק החלב, (ודלא **כהדבר שמואל** דלעיל).
ידעו' **בבה"ל** (סי' תרוי על סעי' א) שהביא דברי הדבר שמואל להלכה, אולם כת' בזה"ל: אם יש להמניקה לית חולה ומסוכן ואינו רוצה לינק כ"א ממנה ואת תתנענה סכנה הוא להילד אינה מתענה אפילו ביוה"כ, ע"כ. משמע מלשנו דס"ל דדוקא היכן התינוק מוכן להניק מאחרת חייבת לצום. אבל אם תוכל להאכילו חלב עד פטורה מלצום, וי"ל דהיינו טעמא כי אע"פ שאין סכנה ממש אם תתן לו תחליף מ"מ כיון שחלב אם הוא האוכל הטבעי של התינוק ובלעדיו יש משום סכנה אינה חייבת למצוא תחליף ע"מ שתוכל לצום. ואף למ"ד דשבת דחווה אצל פקו"נ היינו כשניתן להציל את החולה באופן אחר עיי' יש מיעוט מלאכות וכדו', עיי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון קפ"ב, אבל היכן שהאפשרות אחרת מגרעת בחיי החולה א"צ לחפש בהצלה אחרת. ואע"פ שהתחליפין בזמננו בדרך כלל יעילים מ"מ עיי' **בנשמת אברהם** (על סי' תקנך סוף הגה א') שלפי הרפואה חלב אם עדיף על תחליפי חלב המצויים כי הוא מחזק את מערך החיסונית של הילד, עיי"ש. ומה שמתירנן להפסיק את החלב במקום צורך ולא חיי' לסכנה, כבר הוכחנו **בשמעתא עמיקתא** גליונות קצ"א ותקפ"ב, שאע"פ שיש מקומות שאדם רשאי לסכן א"ע ואינו עובר כלל על "ונשמרתם" מ"מ שבת וכדו' נדחים מפני סכנה כזו.

וכן דעת **הגרש"א זצ"ל** (ששי"כ פ"יו הגה סו) דמותר להוציא חלב בשבת לתוך כלי כיון שזהו מזונו הטבעי ובספק סכנה אין להתחשב בתחליפי מזון אחרים. ודעת **הגרש"א זצ"ל** (מאור השבת ח"ד סי' יד הגה קה) דכל שלא הורגל בתחליפי חלב, א"צ להתחיל לתת לו תחליף חלב כיון שאין זה חלב אם, ומותר להשאוב בעזר מהאם. ועיי' **אין בשמעתא עמיקתא** גליונות קס"ט ותרל"ה.
ועיי' עוד **הח"א** (שם סי' ק' ד) שהביא דברי **הרמ"א** בסו"י שכ"ח (סעי' ז) שפסק דמותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול ודסתם צרכי קטן כחשב"ס דמי. וכת' דנר' דאיירי ברעבון של שעה מועטת דודאי לית בו סכנה, ומי"מ מותר שבות, אבל רעבון של זמן שרגילין להקפיד עליו חשיבא סכנה, ובזמננו שמצוי מאד חלאים מתרגשות בתינוקות נר' דכל שיש ספק שיגרום לו קלקול מעיים לעצור או לשלשל, או גרם כאב מעיים, או חס כל שוה, הוא בכלל ספק סכנה, ע"כ. ומבואר מדבריו דתחליף מזון לתינוק עלול להיות סכנה בימינו מחמת השינוי.

והגרנ"ק זצ"ל (חוט שני ח"א ע"מ רנט) כת' בשם **החזו"א** שדברי **הדבר שמואל** נאמרו בזמנם, אבל בדורות שלנו כמעט ולא נמצא בדרך כלל מינקת שתצוה ויהיה לה מספיק חלב לתינוק, ובפרט כשמניקים תינוקות קטנים שכל שינוי במאכלם יכול לגרום להם קלקול קיבה והוא בחשש סכנה, ודאי שיש להקל על אמו שתאכל ותשתה בת"ב וכ"ש בשאר תעניות. ולמעשה יש לנסות לפני הצום ליתן לתינוק מאכלים אחרים או תחליף חלב. ודעת **הגרש"א זצ"ל** (הליכ"ש ויוה"כ פ"י אות ב ובתנה ותביאי פס"ז אות ג) לענין תב"א ויוה"כ, דאם יש חשש שיתמעט החלב עיי' התענית שתשה פחות מכשיעור **זמין מתחשבין באפשרות הזנת התינוק בתחליפי חלב**, ע"כ. והנה דעת **השו"ע** (סי' תקנך סעי' ה) שמניקות פטורות מלחתענות בצומות (פרט לת"ב ויוה"כ), אמנם לדעת הרמ"א (רס"י תקנ) נהגו להחמיר אם אין מצטרפות. ומי"מ דעת **הדמשק אליעזר** (ע"מ רמח) בשם **תשובה מאהבה** (ח"ב סי' תקנ) שבזמננו סתם מניקות מצטערות הן ופטורות מלצום. ובלא"ה כת' **המהרש"ם** (נדע תורה רס"י תקנ) בשם כתבי **הדעת קדושים** דאם יתמעט החלב רשאית לאכול, ושם איירי לענין ג' התעניות. וגדולה מזו כת' **המהרש"ם** (שם) שיוולדת תוך כ"ד אפי' אינה מניקה פטורה מהצום. **והגרש"א זצ"ל** (נאשרי האיש פס"ז אות ג) חולק ע"ז. ודעת **הגרנ"ק זצ"ל** (שם ע"מ רס) דאף אם מניקה רק פ"א ביום יש להקל.

מסקנא דדינא

א' על האם להניק את בנה ולהשתדל לשמור על איכות ההנקה, ועל כן עליה להמנע מאכילת דברים הפוגעים באיכות או כמות החלב וכ"ש שלא להפסיק ההנקה לגמרי אם לא במקום צער או חולי ושאין חשש סכנה לתינוק, כי זה משעבוד האשה לבעלה. ובזמן חז"ל זמן ההנקה היה במשך כ"ד חודש, אלא שנשתנו הטבעים ולרוב התינוק אינו יונק יותר מ"י"ח חודש ובקושי יונק עד שנה. ב' אף אם בעלה מסכים להפסיק את ההנקה, י"א שעדיין יש איסור לגמול אותו תוך כ"ד חודש או עכ"פ כל זמן שבידה להניק תוך זמן זה כי זה מזון הטהעיל של התינוק והוא מחזק את מערכת החיסונית שלו, אולם אצל בלד מצוה או צורך גדול שרי כל שהתינוק יכול לקבל תחליף. ויש מי שאומר שלאחר שכבר אין התינוק חלש מותר לאכול לגמול לצד כל אופן. ג' אע"פ שבמקום מצוה מותר לגמול את התינוק אם יכול לקבל תחליפן וכדו', מ"מ אין האדם מחויבת להפסיק את הנקה ע"מ שתוכל לקיים המצוה. ד' אע"פ שבזמננו יש תחליפי חלב שלרוב הם יעילים מאוד, מ"מ לדעת המחמירים לעיל אין להפסיק ההנקה ללא צורך כי עדיין חלב האם יעיל יותר לבריאות התינוק כנ"ל. ועל כן אף לדעת הרמ"א דס"ל שמניקת חייבת לצום בשאר הצומות (מלבד ת"ב ויוה"כ) מ"מ אם יש חשש שמחמת הצום יפסק או יתמעט החלב, פטורה מלחתענות, ואפילו כשבידה לתת לתינוק תחליפי חלב. וי"א שכל כ"ד חדש אחר הלידה בכלל מינקת היא אפי' פסקה מלהניק ופטורה מהצום, ולא נוהגים להקל כדעה זו, ומי"מ אפילו אם מניקה רק פעם ביום דינה כמניקת שאם מצטערת פטורה מהתענית. ולענין ת"ב ויוה"כ, עיי' מש"כ בס"ד בגליונות ק"י ורע"ג.

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל:** amikta@amikta.co.il

וכן מבואר **בחני"א** (ככל כ"ד סעי' דכתי' דאע"פ דבזה"י אין חוזרין מ"מ אם נזכר קודם שאמר ברוך אתה ה' בסוף הברכה יחזור לומר מאלקי אברהם וכו', ומבואר דס"ל דהרמ"א איירי אפי' בעומד באמצע תפילתו ונזכר כ"ד כיוון.

וכ"כ **בחסד לאלפים** (סי' ק"א סי"א) דמדלא אמרו דאם נזכר לאחר שאמר ברכה ראשונה שלא כיון בה יפסיק אפי' באמצע ברכה, שמענין דאע"פ שלא כיון יוצא די חובת תפילה אין ברכותיו לבטלה. ומש"ה כתב דאפי' אם יודע שלא יכוין יתפלל לא ימנע עצמו מלהתפלל. מיהו **במשנ"ב** (סי' ק"א סי' ג) סתם וכתב דאם הוא משער שאפי' באבות לא יכון לא יתפלל כלל עד שתתשלב דעתו שיהיה יכול עכ"פ לכוין באבות. ואע"פ דהעתיק שם לדינא דברי החיי אדם דאם נזכר קודם שאמר ה' בסוף הברכה יחזור מאלקי אברהם, מי"מ **בבה"ל** (ד"ה והאינא) כ' ידלאו' מ"ש הרמ"א והאינא אין חוזרין וכ"י היינו אם סיים שמונה עשרה, דאם עומד באתה גיבור ונזכר שלא כוון באבות כיון דמצד הדין לא יצא האיד' נא' לו לברך עוד ברכות שלא יצא בהם. אמנם סיים דהמחיי"א משמע שאינו חוזר אלא עומד אצל האיד גיבור. ועייש מ"ש בזה עצה אחרת

 [נזכר כת' משמיח **דהגרש"ז** זצ"ל (הליכ"ש פ"י ח"א דבר הלכה י"ם) דלא נהגו בזה כהמשנ"ב. וכתב שם דראוי לנהוג כמו שאומרים בשם החזו"א להחרה לבטל מברכה אבות והיך בכוונה עד מקום שעומד.]

ובקהילות יעקב (ברכות סי' כ"ז אות א') הקשה נמי קושיית הבה"ל איך רשאי לגמור תפילתו היכא דלא כוון באבות דלאו' הוי ברכותיו לבטלה, וכתב לתרץ דנהי דהיכא דלא כיון לבו חוזר ומתפלל, מ"מ אין הענין שבלא כונה הוי ברכותיו לבטלה, אלא דגם זה הוי תפילה אלא שחסר עוד כוונה וחוזר ומתפלל בשביל לקיים גם כן ענין הכוונה. ונפק"מ שאם א"א לו לכוון בשום אופן מ"מ כשהתפלל בשביל אמירת התפילה עביד נמי מצוה עיי"ש. ומשמיה **דהגרנ"ק** זצ"ל כת' (נאשי ישראל פ"א סי"ו) דהמנהג שלא להפסיד זמן תפלה בשביל חסרון כוונה.

העולה לדינא - א. המתפלל צריך שיכוון בכל הברכות. ואם אינו יכול לכוון בכלם, לפחות כוון באבות. **ב.** אם לא כיוון אפי' באבות, אע"פ דמעיקר הדין היה צריך לחזור ולהתפלל, היום אין חוזרים בשביל חסרון כונה כיון שאף בחזרתו קרוב שלא יכויון. ג. אם משער בדעתו שאפי' באבות לא יכוון, ימתין מלהתפלל עד שתתיישב דעתו. ד. אם מחמת המתנתו יעבור זמן תפלה, אם דרכו לכוין עכ"פ באבות, לא יתפלל, אלא ישלים תפילתו בתפלה שלאחריה כדיון נאנס ולא התפלל. וי"א דבזה"ל לא יפסיד תפילה בציבור בשביל חסרון כוונה. ה. המכיר בעצמו שלא יכון אפי' באבות [אף לאחר זמן], לא ימנע עצמו מלהתפלל. אלא יתפלל וישתדל ככל יכולתו לכוון בתפילתו.

בבית ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלזלי שליט"א
מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

עניני צום י' בטבת

י"וה"ר דוד מנדרהם כת' בהל' תענית שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות, שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו (ויחזקאל כד ג) בעצם היום הזה כמו ביום הכיפורים. ולא ידעתי מנין לו זה"י. [בני א"י"ח סי' תקי"ג]

- "טעם למה גבי י' בטבת אם היה אפשר שיחול בשבת היה צמיצו בו ביום. כי כתב"ב "בעצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלים" היינו שבת שנקרא עיצומו של יום, כי בעוון חילול שבת סמך מלך בבל והיה בטוח שיכלוד ירושלים, דכי היכי שהמענג שבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, כך החלל שבת נותנים מצרים ומצירים בלי נחלה". (נדרשות תתי"ס צ"ט)

בכל שנה ב"י בטבת דנים מחדש על בנין ביהמ"ק וחורבנו - "עו"י"ל כי באותו יום שסמך מלך בבל למטה על י-ם כמו כן ישבו ב"ד שלמעלה אחר מימינים אלו משמאלים עד שגבור המשמאלים ונחורב הבית.

והנה אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחברתה, וכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, נמצא שבכל שנה ושנה נתחדש חורבן חדש, והזה בכל פעם כשמגיע אותו יום של עשרה בטבת שהתחיל אז למעלה משפט החורבן, כן בכל דור דור יושבין ב"ד שלמעלה וגוזרין החורבן של כל שנה ושנה...

וידוע דעל צרה שעברה כמו יום שמת בו אביו ואמו אין אנו מתענים בשבת אבל תענית חלום מותר להענות, דבשביל עונג שיש לו שמבטל צרה העתידה לבוא עליו לא מעונה הוא, הלכך כן תענית י" טבת זהו על ביטול צרה העתידה עונג הוא, והיה דחי שבת".

(תורת משה להחת"ס ז' אדר)

נערך מתוך ספר "עבודת הפרשה"
לשמיעת השיעורים בטל. 078-371-8708